

ГЕОГРАФИЯ НА ПРОМИШЛЕННОСТТА ЗА СТРОИТЕЛНИ МАТЕРИАЛИ И НА СТРОИТЕЛСТВОТО

I.Значение и характерни особености.

Промишлеността за строителни материали и строителството са 2 взаимно свързани елемента на т.н. "строителен комплекс", включващ производството на строителни материали и строежа на различни обекти. Към този комплекс се отнасят още Порцеланово-фаянсовата и Стъкларската промишленост, които произвеждат както предмети за непосредствено потребление от населението, така и необходими за строителството материали. Отраслите от строителният комплекс са тясно свързани помежду си както на базата на поетапната преработка на суровините, така и във връзка с аналогичното предназначение на преобладаващата част от продукцията им., която се използва основно в строителството. Към промишлеността за строителни материали/ПСМ/ в тесният смисъл на това название се отнасят : циментопроизводството, производството на керамични изделия, варопроизводството, добив на кариерни и инертни материали, добив на някои нерудни полезни изкопаеми и производството на стоманобетонни конструкции.

Значението на ПСМ има както стопанско, така и социално измерение. Отрасълът доставя голяма част от необходимите материали за строителството на жилищни сгради, здравни и учебни заведения, транспортни съоръжения и др. Над 90% от продукцията на отрасъла се използват именно за тези цели, а останалата част се използва като суровина в Стъкларската и Порцеланово-фаянсовата промишленост, Металургията и други промишлени отрасли.

ПСМ има редица характерни особености, които са следствие на специфичните й технологии на производство.

Отрасълът е суровиноемък, като готовата продукция е около 2 пъти по-малка по обем

от суровините./глини,мрамори,варовици,мергели,пясък,чакъл и др./.Това определя и ориентацията на предприятията към находищата на суровини

Готовата продукция на отрасъла се използва повсеместно,поради което много от предприятията/ производство на готови конструкции и др./са ориентирани към основните потребителски центрове.

ПСМ е енергоемък и топлиноемък отрасъл, като за горива се изразходват около 1/3 от разходите при производството.С максимални разходи на горива се откроява циментопроизводството.Тази особеност определя и ориентацията на редица производства към центрoвете на енергетиката у нас.

II.Място на ПСМ в структурата на Промислеността и НС.

Мястото на отрасъла се определя от делът му в ОПП,заетите и ОПФ,участието му във вноса и износа на страната ни.ПСМ произвежда около 3,8% от ОПП в страната ни,при 1,8% през 1939г. и 3,9% през 1980г.През последните 10 години се отбелязва спад в продукцията на отрасъла,поради липсата на средства за строителство и забавянето на приватизацията на редица предприятия от отрасъла.

Участието на отрасъла във външната търговия на страната също бележи негативни промени.Днес ПСМ участва с около 1,5% в износа и 1,2% във вноса на страната ни,като в сравнение с края на 80-те години участието във външната търговия е намаляло почти 2 пъти..Намаляването на продукцията в отрасъла е свързано и с ограничаване броят на заетите в него,както и с промяна на тяхната структура по сектори.Днес заетите в отрасъла са около 0,8% от всички заети в НС,като заетостта в частният сектор на отрасъла е около 83%. Отрасъла обхваща около 150 предприятия главно от частния сектор.

III.Условия и фактори за развитието на ПСМ.

До голяма степен особеностите на ПСМ определят и факторите,които влияят най-силно

върху развитието ѝ.: обезпечеността ѝ със суровини, потреблението, работната сила, наличието на енергийни източници в близост до предприятията, осъвременяването на технологиите и бързото внедряване в практиката на научните постижения в тази област, запазването на екологичното равновесие и др. Всички тези фактори осигуряват ресурсната обезпеченост и стопанската база за развитието на отрасъла.

1. Суровинната база на ПСМ е осигурена от залежите на нерудни полезни изкопаеми, с които страната ни е богата.

А. Залежите от **мергелни глини** във Великотърновско, Горна Оряховица, Търговище, София, Кърджали и други райони на страната ни осигуряват развитието и териториалната ориентация на предприятията за производство на тухли, керемиди, цигли, капаци и други керамични изделия. Глина се добива и край с. Клисурица, като основната част от нея се използва за производството на подова керамика в Монтана.

Б. Находищата на **варовици** край Враца, Сливница, Мездра, Ловеч, Севлиево, Плевен, Самоводене/Търновско/

Пазарджик, Стара Загора, Благоевград са предпоставка за развитието на **вародобива и циментопроизводството** в посочените райони от страната. При производството на цимент се използват като примеси още **гипс/** находища има край с. Кошава, Сланотрън, Раднево, Ковачево, Гледачево/ и **трас/** находища има основно в Кърджалийска област/.

В. За развитието на ПСМ у нас от голямо значение са находищата на **мрамори**. Тази суровина се използва като облицовъчен материал за сгради, за мозайки и др. Основните находища на мрамор са край Берковица, Банско, с. Илинденци/Санданско/, Мездра, Велинград, Тополовград, Малко Търново, Ивайловград.

Г. Широко приложение в строителството намират и редица други нерудни полезни изкопаеми: **Риолит** /добива се край яз. "Батак"-с. Дорково/,

Сиенит /добива се в с. Владая и край Пловдив/; **Базалт** /добива се в района на Плачковци ,а находища има и в 14-те базалтови могили между Свищов и Сухиндол/..;

Перлит /

добива се край с. Еньовче-Кърджалийско./;

Брекчи/

добиват се край с. Челюстница/Врачанско/ и се обработват в Мездра и Берковица.;

Общият брой на експлоатираните суровини за ПСМ у нас е около 50, като има възможност след технологично обновление на производствата да нарастне и броят на експлоатираните нерудни суровини в отрасъла.

2. От обществено-икономическите фактори влияещи върху ПСМ с най-голямо значение са : транспортът, потреблението, изискванията на строителството, работната сила, опазването на природната среда и т.н.

Обемността на суровините и готовата продукция в отрасъла определят и влиянието на транспортния фактор, който определя до голяма степен и себестойността на продукцията.

Все по-нарастващо влияние върху ПСМ оказват изискванията за опазването на природната среда, тъй като някои от производствата/циментопроизводство и др./ са едни от основните замърсители на атмосферния въздух у нас. В тази връзка бъдещото развитие на отрасъла е немислимо без изграждането на пречиствателни съоръжения.

За разлика от много други промишлени отрасли, ПСМ не изисква висококвалифицирана работна ръка, което я поставя в по-благоприятно положение по отношение качеството на работната сила./ този фактор оказва по-слабо влияние върху развитието и териториалната ѝ организация/.

През последните 10 години все по-нарастващо е влиянието на потребителският фактор върху развитието на отрасъла. Основен потребител на готовата продукция/строителни материали/ до средата на 90-те години бе частното жилищно строителство. През последните 4-5 години то е в явен упадък поради липсата на средства и в тази връзка потреблението на строителни материали е значително съкратено.

Влиянието на потребителският фактор личи и по отношение използването на различни строителни материали в жилищното строителство. До края на 80-те години широко приложение намираха еднотипните стоманобетонни конструкции, докато днес предпочитани са монолитните сгради предлагащи значително по-добри жилищни условия.

Върху развитието на ПСМ влияние оказват и множеството внедрени научни открития, даващи възможност за използването на олекотени и обемни строителни материали, чрез които строителните работи значително се улесняват и ускоряват.

Под въздействието на горепосочените и редица други фактори са се очертали и някои закономерности в териториалната ориентация на отделни подотрасли и производства в ПСМ.:

А/. В близост до суровините са разположени главно предприятията от циментопроизводството, керамичното производство, вародобива и добива на кариерни материали.

Б/. В близост до основните потребителски центрове са ориентирани предприятията за готови строителни конструкции.

В/. Под едновременното влияние на потребителският и суровинен фактор до голяма степен са се развили циментопроизводството и някои производства на керамични изделия.

Г/. Транспортният фактор е водещ при териториалната ориентация на почти всички

предприятия от отрасъла, което е във връзка с големият обем на суровините и готовата продукция.

Д/. По-голямата част от продукцията в ПСМ се произвежда в Северна България, където се намират и по-голямата част от суровините. Същевременно основната част от потреблението е в Южна България, където е концентрирано по-голямата част от населението в страната.

IV. Развитие и отраслова структура на ПСМ.

Добивът на строителни материали датира още от дълбока Древност. Така например първите каменни крепости в земите ни са се появили още през II-то Хилядолетие пр. Хр., а те са били построени с камък, добит в непосредствена близост. По-късно в земите ни се развива и керамичното производство/тухли и др./ на базата на множеството находища на глина. Именно тези находища са и базата за развитието на грънчарството при Траките.

За начало на ПСМ обаче се счита откриването на тухларната фабрика "Изида" в гара Елин Пелин през 1894 г. През 1908 г. са построени циментовите заводи в Златна Панега и Плевен, а през 1911 г. - и в Батановци/Пернишко/. Преди Втората световна война завода в Батановци е давал почти 4/5 от производството на цимент у нас.

В началото на XX век производството на керамични изделия бързо се развива, като се появяват редица нови фабрики в София, Пазарджик, Русе, Чирпан и други селища.

Успоредно със цялостното стопанско развитие на България и разширеното строителство, след Освобождението започва и промишленото производство на **вар в Плевенско, с. Самоводене/Търновско/** и др. Преди Втората световна война годишно са се произвеждали около 50000 т. гасена и негасена/хидратна/ вар, като тези количества са били достатъчни както за строителството, така и за растениевъдството.

От началото на 50-те години на ХХвек, успоредно с разрастването на промишленото и жилищно строителство нараства и нуждата от строителни материали. В тази връзка старите предприятия от отрасъла са уедрени, или закрити, а на тяхното място са построени нови мощности със значително по-големи производствени възможности. През последните 10 години голяма част от тези предприятия са в процес на приватизация, или не работят поради неефективността си при новите пазарни условия. Това доведе до значителен спад на продукцията в ПСМ и оскъпяването на строителните материали.

1. Производство на цимент. Това производство е основният подотрасъл на ПСМ, защото цимента намира широко приложение в строителството на жилищни сгради, пътища, язовири и други индустриални обекти. Основните суровини използвани в това производство са варовиците, мергелите, гипс, трас, шлака и др. Производството на цимент у нас се извършва по 2 способа-

мокър и сух. Мокрият способ на производство позволява по-слабо замърсяване на въздуха, докато сухият способ на производство е много по-евтин, но силно замърсяващ атмосферният въздух. По мокрият способ се произвежда цимент в Димитровград, Девня и в Батановци/докато предприятието функционираше/. В останалите циментови заводи в страната/Златна Панега, Бели извор и Плевен/ се произвежда цимент по сухия способ. В България се произвеждат цимент от марките 300, 400 и 500, като тези марки отговарят на налягането, което може да издържи 1 м

з

цимент в кг.

Началото на циментопроизводството в България се поставя през 1908г. с построяването на циментовите заводи в Златна Панега и Плевен. През 1911г. е построен и завода в Батановци, който вече 3 години не работи. Преди Втората световна война "Гранитоид" в Батановци е произвеждал около 80% от всичките 225000т. цимент произведени годишно у нас. Построяването на този завод се дължи на наличието на запаси от варовик в Голо бърдо/Радомирско/ и близостта до мините в Перник и до разрастващият се столичен град.

Поради нарастналите нужди от цимент от началото на 50-те години започва строителството на циментови заводи в Димитровград с капацитет 760000т. годишно, с Бели Извор/Врачанско/ с капацитет 1400000т. годишно, Девня/ с капацитет 1400000т./ и разширяването на мощностите в Златна Панега/до 1400000т./, Батановци/ до 1400000т./ и Плевен/до 500000т./ Построяването на циментовия завод в Димитровград в началото на 50-те години бе повлияно от благоприятното географско положение на строителната площадка/наличие на мергели и варовици, води от р. Марица, гипс в Раднево, трас в Кърджали и електроенергия от ТЕЦ "Марица"З/. През 70-те години към

този завод се включва и производството на азбестово-циментови изделия/плочи и тръби/.

Производства на циментови изделия в България/хил.т./

години: 1939г. 1980г. 1985г. 1990г. 1991г. 1997г.

цимент 225 5359 5296 4710 2374 1654

плочи/хил.м²./ 7042 6563 1711 815 201

тръби/хил.м./ 2391 2367 118 155 103

След спирането на завода в Батановци, в Северна България се произвеждат около 80% от цимента в страната ни,но същевременно в Южна България се използва над 2/3 от произведеното количество.Това води до нерационални превози и оскъпяването на тази важна суровина за строителството.Драстичното намаляване на производството на цимент, азбестово-циментови плочи и тръби през последните 10-12 години се дължи на ограниченото потребление и оскъпяването на продукцията.Върху ограничаването на производството все по-нарастващо влияние оказва и екологичният фактор,тъй като циментопроизводството е основен замърсител на атмосферния въздух.

2.Производството на вар е от голямо значение за строителството/ основно жилищното/,Химическата ,кожарската,захарната промишленост и за

Растениевъдството. Варта е важна съставка на бордолезовия разтвор, който се използва за пръскането на лозята. Основната суровина за вародобива са варовиците в Предбалкана и Стара планина/ Черепиш, Карлуково, Самоводене, Девня, Ловеч и др./ . В тези и редица други селища от Северна България е застъпено производството на негасена и гасена вар. Основните центрове на вародобива в Южна България са Земен, Сливница, с. Огняново/Пазарджишко/, Асеновград, Айтос, Димитровград и др. Произвежданата вар у нас е с висока себестойност, тъй като посочените центрове на вародобив произвеждат малки количества. Същевременно тези предприятия имат и нерационална териториална структура, като цяла Североизточна България е принудена да ползва вар, произведена в Западна, или Южна България.

С ограничаването на лозарството и спада на промишленото производство у нас, през последните 10-тина години производството на вар спадна значително. През 1980г. са били произведени 1848000т., а през 1990г. - 1557000т. През 1998г. са били произведени едва 881000т.

Добивът на **гипс** у нас е съсредоточен в с. Кошава/фирма "Гипс"/и град Раднево. Гипсът се използва в медицината, строителството, производството на цимент, в изкуството. Годишното производство на суров и печен гипс е около 100000т., или почти 4 пъти по-малко в сравнение с началото на 80-те години.

3. Производство на керамични изделия. Към подотрасъла се отнася производството на тухли, керемиди, цигли, капаци, подови керамични плочи, каменинови тръби, огнеупорни плочи и др. Характерното за тези производства е, че обема на готовата продукция е равен на обема на суровините. Същевременно развитието им е обезпечено с богата суровинна база/мергелни и обикновени глини/. Основната част от запасите на мергелни глини се намира в Северният централен регион и по-точно в Ловешка област. В региона се намират и близо 50% от обикновените глини използвани като суровина в производството на тухли и керемиди. В крайна сметка местонахождението на суровините определя и концентрацията на производството на керамични изделия в Северният централен и Североизточният Приморски регион. Общите запаси от суровини за керамичната промишленост се оценяват на около 250млн.м

3

,което е достатъчно за производство в сегашният обем в продължение на около 100г.

Преди Втората световна война като центрове на керамичната промишленост се развиват София, Плевен, Русе, Пазарджик, Горна Оряховица и други по-големи селища. С разрастването на жилищното и индустриално строителство, през 70-те години са

построени предприятия с големи производствени мощности в селата Бутово и Овча могила/В.Търновско/,Луковит и Ген.Тошево,в които наред с тухли и керемиди започва производството на каменинови тръби,огнеупорни плоскости и др.Днес огнеупорни материали се произвеждат в Елин Пелин и Русе,а производството на подова керамика е съсредоточено в Монтана.Каменинови тръби се произвеждат в Плевен.

Основни производства в керамичната промишленост

години: 1980г. 1985г. 1990г. 1991г.
1998г.

производства:

тухли-млн.бр. 1425 1122 959 646
412

керемиди и

капаци-млн.бр. 79 49 39 31
19

кам.тръби-хил.м. 706 368 443 276
105

хидроизолац.

мат-ли-хил.м² 12987 12961 9874 6136
2800

С намаляването на строителството, през последните 20-тина години производството на керамични изделия е спаднало между 4 и 9 пъти. Над 1/3 от продукцията на подотрасъла се произвежда в предприятията от Северният Централен регион/Плевен, Горна Оряховица и др./ . Значителни производствени мощности са концентрирани и в предприятията в Ген. Тошево, Попово, Търговище, Полски Тръмбеш. В Южна България основната част от производството на керамични изделия се дава от предприятията в Югоизточният и Източният Тракийско-родопски региони. По-големите центрове в тях са Меричлери, Стамболово, Стралджа и др.

4. Добив на кариерни материали. В страната ни има богата суровинна база за добиването на разнообразни материали, използвани в строителството без да се обработват термично. Според предназначението си кариерните материали биват: **инертни/** чакъл, баластра, пясък/ и **облицовъчни/** варовик, мрамор, гранити, сиенити и др./.

В планинските райони на страната има богати находища на сиенити и гранити, използвани за пътна настилка, бордюри и като облицовъчен материал. Такива находища има в с. Владая, Мездра, Пиргово/Русенско/, Българево/Бургаско/ и др.

Пясък, чакъл и баластра се добиват от почти всички български реки, но по-големи количества се извличат край Мездра, Свищов, Видин и др.

Облицовъчен мрамор се добива в с. Илинденци/Санданско/, с. Мрамор/Ямболско/, Велинград, Берковица, Ивайловград, Тополовград, Малко Търново, Банско и др. Голяма част от добитият мрамор/обработен и необработен/ се изнася за Италия, Франция и др. страни.

Облицовъчен варовик се добива в селата Пиргово и Бесарбово/Русенско/, Кремена, Черепиш и Върбешница/Врачанско/.

В строителството и строителната промишленост широко приложение имат още и такива материали като:**перлит**/ добива се в селата Еньовче и Воденичарско в Кърджалийска област/;

керамзит /добива се и се обработва в Девня и Нови Искър.Този материал набъбва при висока температура/;

шистопорит /

добива се в София/;

термозит /

добива се в Гълъбово/;

аглопирит /

добива се край Русе/.Тези материали се използват като пълнители в производството на готови стоманобетонни конструкции и като звуко- и топлоизолационни материали.В

Полски Тръмбеш се произвежда минерална вата на базата на базалт.

5.Производство на стоманобетонни конструкции.Готовите строителни елементи намират широко приложение в индустриалното,селскостопанското,транспортното и жилищното строителство.Строителни конструкции за индустриалното строителство се произвеждат в Кремиковци,Бургас,Стара Загора,Девня,Видин и др.В Свищов се произвеждат стълбове за електропроводи и бетонни траверси.

В почти всички областни центрове в близкото минало бяха построени домостроителни комбинати.В тях се произвеждаха панели за жилищни сгради,тротоарни плочи,бетонни канализационни тръби и др.През последните 10 години повечето от тези комбинати не работят поради ниското качество на панелното жилищно строителство и връщането към традиционните строителни материали и техните заместители.В тази връзка производството на сборен стоманобетон през периода 1995-1998г. спадна от 294000м³ на 235000м³

з

, като производството на панели се задържа на около 9-10000м³

з

.

V.Стъklarска и порцеланово-фаянсва промишленост.В тях се произвеждат средства за производство/стъкло,стъклена вата,санитарен фаянс и др./ и предмети за потребление пряко от населението/сервизи,амбалаж и др./.Продукцията им има най-голямо приложение в строителството,ХВП,ХП,електротехническата промишленост.В стъklarската и порцеланово-фаянсовата промишленост се затваря производствения цикъл/ добив на каолин,флотацията му,производство на кварцов пясък,производство на стъкло,фаянс и порцелан/.

Стъкларската и порцеланово-фаянсовата промишленост дават около 2,0% от ОПП в страната ни, при 0,3% през 1939г. и 1% през 1990г. В тях са заети около 16000д., или 0,6% от всички заети в НС. Те участват с 1,1% в износа и 0,5% във вноса на страната ни. В страната ни работят 20 по-големи предприятия за порцелан, фаянс и стъкло.

Развитието на стъкларската и порцеланово-фаянсовата промишленост се базира на богатата местна суровинна база/ каолин, кварцов пясък, фелдшпати, варовик, гипс, флуорит/оцветител на стъклото/ , калцинирана сода, борна киселина, циркониев силикат, бихромат, природен газ и електроенергия, огнеупорни материали и др. Водещите фактори за развитието им освен суровините и енергийните източници са работната ръка и транспорта, тъй като по-голямата част от готовата продукция е чуплива и изисква специални транспортни средства/контейнери, палети и др./.

Под въздействието на горепосочените фактори съществуват редица особености в локализацията на отделните предприятия. Водещ фактор за местоустановяването на предприятията в Исперих, Разград, Нови Пазар, Каспичан и Белослав са суровините. Построяването на предприятията в София, Перник, Сливен, Николаево, Елин Пелин, Плевен, Пловдив и др. е под комбинираното въздействие на потреблението и наличието на електропроизводствени центрове.

Основна суровина за **Стъкларската промишленост е кварцовият пясък**. Находища на тази суровина се експлоатират край

Белослав, с. Юнак/Варненско/, с. Средня/Шуменско/, с. Оряховица/Плевенско/ Кварцов пясък се добива и при първичната обработка на каолина в находищата Каолиново/Шуменско/, Сеново и Ветово/Русенско/. Като суровина за стъклопроизводството се използват и

кварцитите

край Елена., както и

флуоритът

край с. Михалково/Смолянско/, използван като оцветител на стъклото.

При производството на кристални сервизи и стъкло за електрически крушки се използва кварц и от находищата край с. Еленово/Сливенско/ и Тополовград. За оцветяването на стъклени бутилки и буркани в зелено се използват **българити** добивани край Българово и Айтос/Бургаско/.

За начало на **Стъklarската промишленост** в България се счита 1893г. когато в Белослав е пусната в действие фабрика за стъклен амбалаж. В началото на ХХв. са построени и фабриките за стъкло в Перник/"Кристал"/ и София.

През последните 45 години са построени фабриките за плоско стъкло в Разград, за амбалажно стъкло в Плевен и Пловдив, за стъклен амбалаж и стъклени сервизи в Нови Пазар. В град Елена бе построено предприятие за техническо стъкло ,стъклени тухли и профили.

Днес в страната ни са застъпени следните производства на стъklarската промишленост:**плоско строително стъкло/Перник и Разград/, стъклен амбалаж /Плевен, София и Пловдив/, кристални и обикновени стъклени сервизи / Белослав, Сливен, София, Перник и Нови Пазар/, медицинска стъklarия и ампули/ Сливен, Белослав/, технически стъкла и стъклени тухли/ Елена/, стъклени абажури / Сливен, Котел, Чепеларе/, електрически крушки и кварцови тръби/ Сливен/., стъклена вата / Габрово/. Стъklarската промишленост произвежда около 70% от общата продукция с порцеланово-фаянсовата промишленост. Отбелязва се нарастването на производството на някои изделия ,като стъклени флакони за парфюмерия и лекарства, ампули и други стъклени изделия за медицински нужди. Като цяло обаче продукцията на стъklarската промишленост намалява, поради ограничаването на вътрешните и външни пазари.**

Основни производства в Стъklarската и порцеланово-фаянсовата промишленост

производства: □ □ □ □ □ □ □ □ 1980г. □ □ □ □ □ □ □ □ 1985г. □ □ □ □ □ □ □ □ 1990г. □ □ □ □ □ □ □ □ 1991г. □ □ □ □ □ □ □ □ □ 1998г.

плоско стъкло

/база2мм/-млн.м² 24,5 23,5 15,4 12,4
10,5

фаянсови плочи

/ млн.бр./ 303 271 303
202 371

сан.керамика-хил.бр. 1564 1488 651 485
661

Основната суровина използвана от **Порцеланово-фаянсовата промишленост** у нас е **каолинът**.

Находища на каолин се експлоатират край Каолиново, Тодор Икономово, Боймир и Кус/Шуменско/, Сеново, Глоджево и Ветово/Русенско/, Елин Пелин. При производството на “костен порцелан” се използва и вносен “седлецки каолин” от Чехия.

При производството на порцеланови изделия намира приложение като суровина и **фелдшпатът**.

Находища на тази суровина се експлоатират край Стрелча/Панагюрско/и Ленище/Кърджалийско/.

При производството на порцеланови и фаянсови изделия се използват и **глините** добивани край Плевен, Никопол, Жабляно и Елов дол/Земенско/. За подобряването на качествата на фелдшпатите се внася калиев фелдшпат от Корея, Финландия и други страни. Като суровина се използва и пегматита, добиван край Смолян.

Във връзка с използваните суровини предприятията от Порцеланово-фаянсовата промишленост са с изявена производствена специализация. **Санитарен фаянс се произвежда в** предприятия

та в Каспичан, Исперих и Елин Пелин, Шумен.

Костен порцелан/

сервизи/ се произвежда във Видин, а

домакински порцеланови

изделия/чини, чаши, паници и др./ се произвеждат в Разград, Нови Пазар и Елин

Пелин. Производството на

фаянсови

и

теракотни плочки

е концентрирано в Монтана, Елин Пелин и Горна Оряховица. В град Николаево /област Стара Загора/ се намира единственото предприятие у нас за

електропорцеланови изолатори

.

Към порцеланово-фаянсовата промишленост условно може да се отнесе и производството на **грънчарски изделия**. Центровете на това производство са Троян и Габрово. Произвеждат се домакински прибори, сувенири и други изделия.

VI. Строителство. Строителството е естествено продължение на промишлеността за строителни материали и основен “консуматор” на строителни материали, фаянс, порцелан и стъкло. В тази връзка отрасълът е завършващият елемент на строителния комплекс у нас. Строителството се отнася към Тежката обработваща индустрия. То създава голяма част от основните фондове в страната и има голямо социално значение, тъй като негова продукция са жилищата, сградите на училищата и здравните заведения, корпусите на заводите и др. В тази връзка могат да се разграничат няколко вида строителство според предназначението на построените обекти: **жилищно, промишлено, транспортно, хидротехническо.**

През последните 10 години строителният отрасъл претърпя значителни структурни промени, а качеството на строителните работи бе повишено по отношение изпълнението на строителните работи, архитектурата на сградите и др.

След 1989г. продукцията в отрасъла е намаляла около 4 пъти, а участието му в създадения НД и БДС е намаляло около 2 пъти. През 1998г. в Строителството са произведени 5,5% от продукцията на Индустрията и 3,7% от БДС в страната ни.

Същевременно около 69% от продукцията в отрасъла се дава от частният му сектор, което е значително по-висок дял в сравнение с обработващата и добивната промишленост.

През периода след 1989г. предадените за експлоатация жилища в страната ни бяха силно намалени. До края на 90-те години това намаление е около 4 пъти, което също е доказателство за значителният спад в строителния отрасъл. Като основен проблем пред строителството стои липсата на инвестиции. През периода 1990-1998г. в отрасъла са привлечени едва около 2,0% от външните инвестиции у нас. Друг важен проблем е оскъпяването на продукцията и липсата на потребление поради спадането на покупателната възможност на населението ни.

Основната част от строителните работи през последните няколко години се извършват в София, Пловдив, Варна и другите по-големи градски центрове у нас, където съществува и по-голям пазар.

VII. Териториална структура на промишлеността за строителни материали, стъklarската и порцеланово-фаянсовата промишленост.

Под въздействието на сложният комплекс от фактори у нас са се формирали следните райони на ПСМ:

1/. **Югозападен.** В този район е съсредоточена по-голямата част от строителните фирми в страната ни и се използва основната част от произведените строителни материали. Основните центрове са София, Земен, Елин Пелин, Батановци. Произвеждат се вар, тухли, железобетонни строителни елементи, високоефективни строителни материали от сгурбетон и др. В района се извършват нерационални превози на големи количества цимент от северна България, поради прекратеното производство в Батановци.

2/. **Южен централен.** В него е развито строителството, производството на тухли и керемиди, добива на кариерни материали, но производството на цимент е недостатъчно. Районът включва Западният и Източен Тракийско-Родопски региони.

3/.**Северният централен район е основният** производител на тухли и керемиди в страната ни/около 30%/.В него е застъпено и производството на цимент,като големи количества от него се изнасят за София и Югозападна България.Като обем на строителните работи обаче,районът значително отстъпва на Югозападният и Южният централен.

4/.**Северозападният район** също се отличава с производство на разнообразни строителни материали/цимент,тухли,керемиди и др./ голяма част от които се изнасят за Югозападна България,тъй като в района обема на строителните работи е относително малък.

5/.**Североизточният район** се откроява със значителен обем на строителните работи ,които са обезпечени с основни строителни материали/цимент,тухли и др./.

Под въздействието на суровинният и потребителският фактор основно,в страната ни са оформени 3 района на Стъкларската и Порцеланово-фаянсовата промишленост.:

1/.Североизточният район обхваща областите Разград,Русе,Шумен и Варна.Той разполага с богата суровинна база/кварцов пясък,каолин и др./и е специализиран в производството на стъкларски изделия и разнообразни порцеланови и фаянсови изделия.В него се произвеждат над 50% от стъклените сервизи,фаянсовите плочки,санитарният фаянс в страната.Голяма част от суровините се изнасят за предприятията в останалите региони от България.Основните центрове са Белослав,Каспичан и Нови Пазар.

2/.Северният централен район обхваща областите Плевен,Ловеч,Габрово и В.Търново.Специализиран е в производството на стъклена вата,стъклени тухли и мозайка,буркани и шишета.Основните центрове са Плевен,Габрово и др.

3/.Югозападният район обхваща територията на град София,Пернишка и Софийска област.Специализиран е в производството на стъклени сервизи,плоско стъкло,стъклен амбалаж,порцеланови изделия и фаянсови плочки.Основните центрове са

София, Перник и Елин Пелин.

Извън тези райони са формирани и няколко центрове за производство на подова керамика/Монтана/, костен порцелан/Видин/, електропорцелан/Николаево/, луминисцентни лампи и електрически крушки/Сливен/, стъклен амбалаж/Пловдив/ и др.

VII. Проблеми и перспективи за развитието на строителният комплекс у нас.

Пред развитието на ПСМ, строителството, Стъкларската и порцеланово-фаянсовата промишленост у нас стоят за решаване редица проблеми:

-Липса на капиталовложения за техническо и технологично обновление на предприятията.

-Ограничаване на потреблението у нас и в чужбина.

-Опазването на природната среда. ПСМ е сред основните замърсители на атмосферният въздух и водите у нас. Най-силно е замърсяването в Плевен, София, Девня и други центрове.

-Необходимост от усъвършенстване на структурата на производствата в насока повишаването на ефективността им.

Решаването на тези и редица други проблеми в строителния комплекс ще позволи неговото усъвършенстване и развитие при новите стопански условия у нас.

t:15♦ □. Рекреационните ресурси са свързани със стойностите на всички климатични елементи. За страната ни тези ресурси се оценяват като огромни. На този

етап, обаче те не се използват пълноценно.

Биоклиматичните ресурси са тези, които могат да се използват за лечебни цели и влияят благоприятно върху здравето на човека. Както и при рекреационните ресурси страната ни е богата на биоклиматични ресурси.

7. Антропогенни промени на климата

В България под влияние на стопанската дейност са настъпили промени в стойностите и режима на някои климатични елементи. Поради липса на системни локални наблюдения засега могат да се правят само някои предварителни изводи за отделни райони на страната. В София се наблюдават явления, които показват наличието на “остров на топлина” в централната част на града. Той е свързан с по-високите температури в центъра на града в резултат на стопанската дейност, което оказва влияние върху кондензацията на водни пари и проявата на мъгли и градския бриз. Вероятно това климатично явление се проявява и в другите големи градове, но затворената котловина в която е разположен градът, създава условия за по-добра проява на това антропогенно климатично явление. Освен това е доказано влиянието на градския релеф върху посоката и скоростта на вятъра /увеличават се дните с тихо време в централната част в сравнение с крайградските територии/. Дейността на човека влияе и върху количеството и вида на облачността и валежите. Над София е установено локално увеличение на валежите, което се дължи главно на възникващите конвективни движения на въздуха под влияние на градския релеф и допълнителното затопляне на въздуха над София. В някои райони се наблюдава обратна тенденция на намаление на валежите над големи промишлени райони. Това се дължи на намаление на размера на дъждовните капки и на отнасянето на облаците встрани от замърсените участъци.

По сериозни са наблюденията върху замърсяването на атмосферния въздух.

То се дължи от една страна на глобалното атмосферно замърсяване в Югоизточна Европа и транс граничното замърсяване от съседните страни. Транс граничният пренос на атмосферни замърсители от съседните страни създава най-остри проблеми по северната ни граница. Тук са създадени конфликтните райони Русе-Гюргево, Никопол-Турну Мъгуреле, Силистра-Кълъраш, Видин- Калафат. В страната ни основни причини за замърсяване на въздуха са прекомерното изхвърляне на замърсители и необоснованото териториално разположение на замърсяващите производствени

мощности. По количество на изхвърлени вредни вещества във въздуха, България изпреварва много от напредналите страни. Установено е, че основните източници на замърсяване са промишлеността, транспортът, комунално-битовите дейности. Особено замърсена е атмосферата над големите градове /София, Бургас, Пловдив, Варна /, където живее значителна част от населението, както и големите промишлени центрове/Перник, Димитровград, Девня, Враца и др./. В последните години поради спиране производствената дейност на редица предприятия се наблюдава тенденция на намаление на изхвърляните замърсители в атмосферата. Тази тенденция, обаче е породена от чисто икономически причини и в много малка степен е продиктувана от екологични съображения. Пътищата за прекратяване на замърсяването на атмосферата са чрез прилагане на конкретни мероприятия за намаляване на изхвърляните вредни вещества във въздуха, въвеждане на нови технологии, прахо-уловители и др./, както и приемане на съответни закони за опазване на природната среда и в частност атмосферата.

◆ 2◆ ◆◆◆◆◆ урси в региона.Тя обхваща 5975,9 км² или около 44% от територията и 60,7% от населението му.В областта се произвеждат около 2/3 от промишлената продукция и над 60% от селскостопанската продукция в региона.Стопанството на областта има изявена специализация в промишлеността.

Естествен център на областта и региона е град **Пловдив**/342600ж./.Той се е развил на мястото на старо тракийско селище/Пулпудева/ благодарение на благоприятното си географско положение.В него се пресичат пътища от Северна и Южна България,както и такива от Централна Европа за Истанбул и Близкия Изток.Градът е център на международен ежегоден панаир.Той е университетски,туристически и културен център на Горно-тракийската низина.Същевременно Пловдив е и значителен индустриален център.В него се произвеждат разнообразни машини,храни,облекла и обувки.Тук се намира и една от свободните безмитни зони в страната ни.

Асеновград е втори по големина в областта/52400ж/ и 3-ти в региона.Той е разположен на река Асеница/Чепеларска/.В близост до града са Асеновата крепост и Бачковският манастир.В града са развити машиностроенето ,ХП,Текстилната и ХВП.

Важен индустриален и туристически център в северната част на областта е **Карлово**/26200ж/.В града има редица машиностроителни и други индустриални предприятия произвеждащи около 6% от промишлената продукция в региона.

Други по-големи градове в областта са **Раковски**/16500ж/, **Първомай**/16200ж/, **Стамболийски**/900ж/, **Сопот**/11600ж/.

12

2. Пазарджишка област обхваща територия от 4458 км², или 32,6% от територията на региона и 26,6% от населението му. Стопанството ѝ е с изявена специализация в промишлеността, като промишлената продукция надвишава около 9 пъти стойността на селскостопанската продукция. Областта е специализирана в производството на акумулатори, запаметяващи устройства, текстилни изделия, килими и др. Областта дава около 25% от промишлената продукция в региона. Селското стопанство в областта е специализирано в отглеждането на зеленчуци, тютюн, плодове, грозде и др.

Център на областта е **Пазарджик**/78200ж/, като той е втори по големина град в региона. Географското му положение е подобно на това на град Пловдив, но той отстъпва по стопанска мощ. През последните 10-тина години населението на Пазарджик е намаляло поради стопанската криза. В града има предприятия за акумулатори, каучукови изделия, текстил, консерви, мебели и др. В него се произвеждат около 16% от промишлената продукция в региона. Образователната му инфраструктура е представена от филиал на ПУ "Паисий Хилендарски", средно полицейско училище и др. В града функционира и институт по дървообработване.

Втори по стопанско значение град в областта е **Панагюрище**/20060ж/. В него са построени редица заводи за оптически и други прибори, за хавлии, килими, облекла. Градът е и център на познавателен туризъм като селище с богато историческо наследство. В близост до Панагюрище е развит е рудодобива, добива на розово масло. В града се произвеждат около 2,5% от промишлената продукция на региона.

Велинград /25600ж/ е център на родопската част на областта. В него работят предприятия за мебели, текстилни изделия, облекла и др., които дават около 1,8% от промишлената продукция в региона. Велинград е и туристически център и изходен пункт на много туристически маршрути в Родопите.

Пещера/20100ж/ е център на производството на микробиални

препарати,обувки,мебели и др.В града се произвеждат около 2,5% от промишлената продукция в региона.В близост до Пещера се намират историческите селища

Батак/

4400ж/ и

Брацигово

/4900ж/,в които е развита основно дървообработващата промишленост.

В близост до Пазарджик е разположен град **Септември/9300ж/**.Той е център на винопроизводителен район и в него функционира завод за стоманени тръби.Селището е и гара по ж.п.линията от София за Пловдив,както и начална гара на теснолинейната ж.п.линия за Велинград-Разлог-Банско-Добриница.

Белово/4800ж/ е център на производството на малограмажна хартия и на винопроизводството.

3. Смолянска област има територия от 3231,9км² /23,6% от региона/ и в нея живеят 12,7% от жителите на региона.Стопанството ѝ е с изявена промишлена специализация.В нея се произвеждат около 8% от промишлената и 10% от селскостопанската продукция на региона.

Център на областта е **град Смолян/32700ж/**.В него работят предприятия от дървообработващата,текстилната,трикотажната,електротехническата,Хранителната промишленост и машиностроенето.Градът е и туристически център ,поради близостта си до Пампорово,Широка лъка,Рожен и други атрактивни за туристите селища и местности в Западни Родопи.В него функционират планетариум,филиали на ПУ и Варненският свободен университет.Единственият вид транспорт развит в града и цялата област е автомобилният,което затруднява връзките през зимата.

Други по-големи селища в областта са рударските центрове **Мадан/8100ж/**,**Рудозем/4600ж/**

,Златоград

/8600ж/,които губят бързо населението си поради трудностите пред рудодобива.Като курортно селище се развива

Девин/765

0ж/,поради наличието на минерални извори.

Значително промишлено-курортно селище в областта е **Чепеларе**/6100ж/. В него са развити дървообработващата промишленост, производството на ски, тенис ракети и зимният туризъм.

IX. Проблеми и перспективи за развитие.

Западният Тракийско-Родопски регион има специфични проблеми, което се дължи и на неговата специфика в природно, демографско и стопанско отношение. Подобни проблеми са рационалното използване на релефа, водните ресурси и почвено-климатичните условия в територията за развитието на енергетиката, селското стопанство, транспорта, туризма и другите стопански отрасли, което ще спомогне и за подобряването на демографската ситуация.

Важен проблем е и опазването на природната среда чрез ограничаването на дърводобива, рудодобива и други добивни отрасли и дейности. Това важи с особена сила за родопската част от региона, където има и значително по-големи природни и антропогенни ресурси за развитието на туризма.

В крайна сметка решаването на тези и други проблеми ще доведе и до по-бързото излизане на стопанството на региона от криза, което ще има и благоприятно отражение върху социалното му развитие.